

17. *Лебон Г.* Психология народов и масс / Г. Лебон ; пер. с фр. – СПб. : Макет, 1995. – 316 с.
18. *Фрейд З.* Массовая психология и анализ человеческого “Я” // “Я” и “Оно”: Труды разных лет / З. Фрейд. – Тбилиси : Мерани, 1991. – Кн. 1. – С. 71–138.
19. *Zajonc R. B.* Social psychology: An experimental approach / R. B. Zajonc. – Belmont, CA. : Brooks-Cole, 1966.
20. Психология индивидуального и группового субъекта / под ред. А. В. Брушлинского, М. И. Воловиковой. – М. : ПЕР СЭ, 2002. – 368 с.
21. *Гольжак В. де.* История в наследство: Семейный роман и социальная траектория / В. де Гольжак ; пер. с фр. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2003. – 233 с.
22. *Хеллингер Б.* Порядки любви: Разрешение системно-семейных конфликтов и противоречий / Б. Хеллингер. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2001. – 400 с.
23. *Шутценбергер А. А.* Синдром предков. Трансгенерационные связи, семейные тайны, синдром годовщины, передача травм и практическое использование геносоциограммы / А. А. Шутценбергер. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2001. – 240 с.
24. *Foulkes S. H.* Gruppenanalytische Psychotherapie / S. H. Foulkes. – Munchen : Kindler, 1974.
25. *Nichol B.* The Group Unconscious [Електронний ресурс] / B. Nichol. – Business Coach Institute, 2001. – Режим доступу : http://www.businesscoachinstitute.com/library/group_unconscious.shtml.
26. *Singh A.* The Group Unconscious [Електронний ресурс] / A. Singh. – A Synthesis Paper, 2005. – Режим доступу : <http://www.johnniemoore.com/blog/archives/synthesis.pdf>.
27. *Wells L. Jr.* Feedback, the Group Unconscious, and the Unstated Effects of Experimental Methods / L. Jr. Wells // The Journal of Applied Behavioral Science. – 1992. – Vol. 28. – № 1. – P. 46–53.

© Горноста́й П. П.

Я. А. Гавриленко

ВПЛИВ МІЖОСОБОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ НА МОДЕЛЮВАННЯ МАЙБУТНЬОГО В РАНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Розглядається вплив міжособової залежності в любовних стосунках на моделювання майбутнього в ранньому юнацькому віці. Аналізуються результати емпіричного дослідження; зроблено висновок, що за різних варіантів залежності в стосунках респонденти по-різному моделюють своє майбутнє.

Ключові слова: міжособова залежність, латентна залежність, тотальна залежність, футурологічний наратив.

Рассматривается влияние межличностной зависимости в любовных отношениях на моделирование будущего в раннем юношеском возрасте. Анализируются результаты эмпирического исследования; сделан вывод, что при разных вариантах зависимости в отношениях респонденты по-разному моделируют свое будущее.

Ключевые слова: межличностная зависимость, латентная зависимость, тотальная зависимость, футурологический нарратив.

Influence of interpersonal dependence on modeling the future in early youth is observed. The results of empirical research are present. It is proved, that modeling the future is different in different groups.

Key words: interpersonal dependence, latent dependence, total dependence futurological narrative.

Проблема. Рання юність – період драматичних змін і переструктурувань у просторі значущих взаємодій. Інтимні міжособові стосунки (зокрема кохання) набувають особливої ваги. У них юнаки і дівчата намагаються віднайти себе та відкрити внутрішній світ іншого. Але іноді любовні стосунки набирають викривлену форму, стають хворобливими і порочними. А це у свою чергу відображається не тільки на емоційному стані людини, а й впливає на її інтелектуальну, соціальну активність та фізичне здоров'я. Означеній проблемі присвячено чимало досліджень, у тому числі й останніх [1–7], але вони висвітлюють цю проблему переважно щодо дорослих осіб, які перебувають у шлюбі. А досліджень, присвячених генезисові дебютних форм залежності, що вже достатньо виражені в ранньому юнацькому віці і спостерігаються в дошлюбних стосунках, не так і багато [8; 9].

Значущі стосунки завжди залежні, адже, впускаючи у своє життя близьких людей, кожен з нас обов'язково реагує на їхній емоційний стан, пристосовується до їхнього способу життя [2]. Більше того, одним із критеріїв повноцінних стосунків є взаємозалежність (у тому числі й емоційна) партнерів одне від одного [1]. Але якісно іншою є тотальна залежність від партнера. Це стосунки, за яких особа перестає відділяти своє життя від життя значущого партнера, коли вона не відчуває своєї ідентичності, втрачає автономність, перекладає відповідальність за якість власного життя на іншого [2; 6].

Відповідно до нашої *гипотези* міжособова залежність у ранньому юнацькому віці тісно пов'язана з осмисленням молодою людиною своєї життєвої лінії, яка концентрується в основному навколо футурологічної реальності, досягнення того, ким і якою стане людина в цьому житті.

Дослідження майбутньої життєвої перспективи в цьому віці показують важливість і дієвість майбутнього в переживанні юнаком чи

дівчиною актуальної ситуації, у формуванні цілісного уявлення про себе та своє життя, проходженні вікової кризи. Тому проблема нашого дослідження набуває такого формулювання: яким є взаємозв'язок між способом конструювання свого майбутнього життя і варіантом залежності в стосунках?

Мета статті: розглянути варіанти залежності і дослідити взаємозв'язок між способом побудови стосунків і способом моделювання майбутнього.

В основі будь-якого адиктивного розладу, у тому числі й міжособової залежності, лежить невміння особистості самостійно вибудувати свій життєвий світ, координуючи відповідно до просторово-часових координат власну повсякденність. Особистісна ідентичність є саме тією внутрішньою реальністю, що уможливує усвідомлення, реконструювання, творення свого життєвого світу поряд з іншою значущою особою, умовою зрілої міжособової інтимності [10; 11].

Кризовий характер перебігу процесу становлення ідентичності є умовою розвитку залежності в стосунках. Стосунки можуть стати способом уникнення відповідальності за подальше життєздійснення, самопошук [12], адже породжують комфортне відчуття благополуччя і захищеності, повертають до інфантильних дитячих переживань. Але в таких стосунках звужуються можливості вибору форм поведінки, припиняється особистісний розвиток. Відчуття захищеності і наповненості життя є ілюзорними, бо вони швидко зникають у разі найменших непередбачуваних змін у стосунках, їх розриву чи відсутності взаємності.

Саме тоді залежність і на суб'єктивному рівні переживається як проблема. Однією з визначальних, сутнісних характеристик залежних стосунків є внутрішній конфлікт між потребою в об'єкті залежності і потребою у звільненні від нього [13]. Ці дві тенденції є взаємовиключними у випадку тотальної залежності на відміну від здорової інтимності.

Потреба в об'єкті залежності зумовлена декількома характеристиками залежних стосунків, серед яких:

- звуженість життєвого контексту (немає нічого іншого, крім стосунків);
- емоційна гіперзначущість стосунків;
- несформованість і слабкість ідентичності (я не знаю чого хочу, який я);
- нестерпність самотності.

Потреба у звільненні від об'єкта залежності пов'язана з такими рисами стосунків:

- незадоволеність стосунками (багато чого не подобається; не такий хлопець/дівчина; не так уявляла своє кохання; я заслуговую на більше; він мене не кохає і т. ін.);
- розмитість ціннісно-сміслових інтерпретаційних меж: невідзначеність; неосмисленість; не знаю, навіщо ми разом, задля чого разом.

Тому як тільки людина робить спробу звільнитися від залежності, вона відразу стикається з проблемою невизначеності і надмірної зосередженості на стосунках. Це актуалізує потребу в них. Як тільки потреба в стосунках певною мірою задовольняється, знову спливає розуміння того, що це не зовсім те, чого вона прагнула, що такі взаємини насправді не подобаються, незрозумілі. Тому дуже часто динаміку залежних стосунків метафорично називають "гойдалками". Тотальну залежність можна окреслити низкою параметрів (рис.).

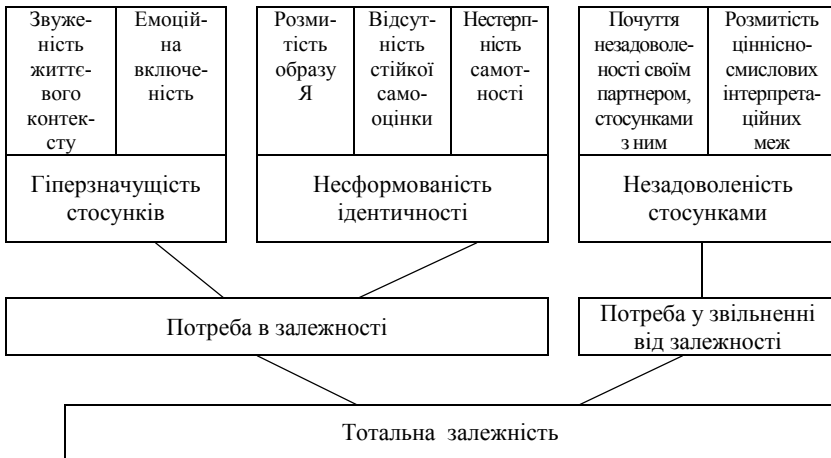

Рис. Структура тотальної залежності в стосунках

На *першому* етапі дослідження ми розробили методично-діагностичний інструментарій для вивчення явища залежності в стосунках за визначеними критеріями (табл.).

Дослідження показників залежності в міжособових стосунках

Узагальнені показники	Діагностичні показники	Методики дослідження
значущість стосунків	представленість у життєвому контексті та серед внутрішніх прагнень	1) футурологічний наратив “мое майбутнє”; 2) методика дослідження особливостей цільової спрямованості особистості “Я хочу... Мені хочеться...”
	емоційна включеність у стосунки	1) авторський опитувальник – шкала “рівень емоційної проникливості стосунками”; 2) модифікований Т. В. Румянцевою варіант проєктивного тесту “Круги взаємовідносин”
рівень сформованості ідентичності	рівень диференційованості образу Я	модифікований Т. В. Румянцевою варіант тесту “Хто Я?”
	якість самооцінки	модифікований Т. В. Румянцевою варіант тесту “Хто Я?”
	рівень автономності	авторський опитувальник – шкала “рівень автономності”
	суб’єктивне відчуття самотності	авторський опитувальник – шкала “суб’єктивне відчуття самотності”
рівень задоволеності стосунками	рівень диференційованості образу Ми	модифікований Ю. Ю. Дмитрук тест “20 висловлювань”: Ми – це...
	оцінка стосунків	1) модифікований Ю. Ю. Дмитрук тест “20 висловлювань”: Ми – це... 2) модифікований Т. В. Румянцевою варіант проєктивного тесту “Круги взаємовідносин”

На *другому* етапі було сформовано вибірку. Учасниками дослідження стали підлітки віком 15–17 років (187 осіб, з яких 60% – дівчата і 40% – хлопці). Відповідно до вимог щодо репрезентативності вибірки це були старшокласники: 1) загальноосвітніх шкіл; 2) спеціалізованих навчальних закладів; старшокласники, що проживають: 1) у великих містах (Київ); 2) у містечках і селах. Базою дослідження

стали такі навчальні заклади: Київська гімназія № 86 “Консул”; Київський ліцей № 31 ім. В. Молчанова; Ніжинський обласний педагогічний ліцей при НДУ ім. Миколи Гоголя; Чернігівська гімназія № 32; Чернігівська загальноосвітня школа № 7; Чернігівський ліцей з підвищеною військово-фізичною підготовкою; Куликівська загальноосвітня школа.

На *третьому* етапі ми виділили групу випробуваних, які перебувають у значущих інтимних стосунках і визнають їх за одну з найважливіших сфер життя. Ця група старшокласників налічувала 147 осіб (70% – дівчата і 30% – хлопці).

Старшокласників, для яких інтимні міжособові стосунки є життєво значущими, на момент проведення дослідження було розділено на три групи:

1) **латентно залежні**. Це випробувані, які перебувають у важливих для них стосунках і демонструють низький рівень сформованості ідентичності. Але стосунки не видаються їм обтяжливими чи небезпечними, а навпаки – комфортними і приємними;

2) **тотально залежні**. Випробувані переживають інтимні стосунки як обтяжливі, неприємні і некомфортні, але вважають їх значущими і демонструють низький рівень сформованості ідентичності;

3) **автономні**. До цієї групи увійшли юнаки і дівчата з високим рівнем сформованості ідентичності, які підтримують на даному етапі значущі і комфортні стосунки.

На *четвертому* етапі дослідження нашим завданням було з’ясувати зв’язок між варіантом залежності в стосунках і способом моделювання майбутнього. Процес моделювання свого майбутнього є втіленням розуміння світу і свого місця в ньому, конструюванням власного способу взаємодії з ним. Вивчати цей феномен можна способом аналізу футурологічних наративів [14].

Випробуваним різних груп було запропоновано таку інструкцію: *напишіть сюжетне оповідання про можливі події свого майбутнього, уявіть головних героїв вашої життєвої історії; спробуйте передбачити, як ваше життя змінюватиметься з часом. Підберіть жанр розповіді, що найповніше відповідає вашому переживанню життя на даний момент. Спробуйте у своєму життєвому сюжеті втілити головну ідею вашого життя.*

На написання розповіді було відведено 25 хвилин.

Аналіз наративів виділених груп респондентів складався з кількох етапів:

1. **Формальний аналіз текстів**. На цьому етапі ми відділили наративні компоненти текстів (події майбутнього: *зустріла своє перше*

справжнє кохання; сказала йому про свої почуття; хочу навчити його плакати; вступити до вузу; стати перекладачем тощо) від ненаративних (аргументації, обґрунтування та мотивації автора: бо не можу забути своє кохання; бо навчаючись на факультеті психології; зробила висновок, що нам не слід зустрічатися; роблю все для власного задоволення; у мене стандартна модель майбутнього, як в усіх, тощо);

2. **Структурний аналіз текстів** передбачав розгляд змісту прогнозованих подій, стиль і порядок їх подання в тексті, а також долучення до аналізу суб'єктивних обґрунтувань та емоційної експресії щодо майбутнього;

3. На етапі **аналітичної абстракції** було виділено **категорії аналізу футурологічних наративів**. Виокремивши наративні (події) компоненти тексту, ми зробили змістовий аналіз того, які події майбутнього респонденти визначають як значущі, навколо яких із них розгортається основний сюжет твору. Цю категорію аналізу ми назвали **ціннісно-сміслові межі прогнозованих подій**. Було виділено кілька різновидів таких подій: а) пов'язані з розгортанням інтимних стосунків, організацією сімейного життя; б) що мають стосунок до професійного становлення, освоєння професійної ролі, виробничих стосунків і т. ін.; в) дотичні до організації дозвілля, хобі.

Крім того, аналіз наративних компонентів дав змогу побачити відмінності в динаміці розгортання зображуваних подій:

- події майбутнього як послідовність етапів життя наратора (*закінчу ліцей, потім вступаю до університету, далі студентське життя зі своїми особливостями; можливо, уже тоді я зустріну свою другу половинку...*);

- події майбутнього як наратив у статично-циклічному образі. Автор описує типовий день майбутнього життя або якийсь один день майбутнього, що найкраще передає всю специфіку та особливості життя (*Ранок 2028 року. 7. 00. Я, всесвітньовідомий професор фізико-математичних наук, прокидаюся разом зі своєю коханою дружиною...*);

- розгортання майбутнього через подолання перешкод: прогнозовані події проблематизуються, їх реалізація можлива тільки за умови якісних змін автора, його поглядів, характеру, життєвої ситуації чи оточення (*Рантом вона згадала, як колись зі сльозами на очах намагалася переконати себе, що сім'я – це не так важливо, що нічого страшного в її житті зараз не відбувається, що самотність дасть змогу більше віддаватися роботі. Але потім вона зустріла його, і*

життя змінилося на очах, раптом з'явилася нова мета і новий смисл. Тепер вона справді щаслива...).

Ще одна категорія, яку вдалося виділити завдяки аналізу подієвих компонентів нарративу, – **часова локалізація**. Це той проміжок часу, який охоплено в нарративі:

- минулі події (деякі випробувані починали свою розповідь про майбутнє з аналізу минулих подій);
- теперішні події;
- майбутні події (розглядаючи майбутні події, ми звертали увагу на віддаленість чи близькість перспективи; абстрактність часового проміжку чи його маркованість конкретними датами й подіями).

Долучення до аналізу ненаративних компонентів дало змогу виділити такі категорії: **обґрунтування** відповідного розвитку прогнозованих подій та **емоційне тло**, на якому вони розгортаються.

4. На етапі **порівняльного аналізу** було здійснено **зіставлення особливостей моделювання власного майбутнього випробуваними з різними варіантами залежності в стосунках**.

Латентно залежні – група випробуваних, які, з одного боку, не страждають у значущих любовних стосунках, не переживають їх як проблемні на суб'єктивному рівні – скоріше навпаки: безмірно задоволені, відчують нестримну радість і щастя. А з другого боку, саме ці респонденти демонструють особистісну незрілість, що проявляється в низькому рівні сформованості ідентичності. Тому навряд чи можна говорити, що наші випробувані відповідальні чи хоча б частково відповідальні за характер стосунків.

Якісний аналіз наративів допоміг краще зрозуміти внутрішній стан випробуваних цієї групи. Основний сюжет наративної розповіді концентрується навколо зображення ідеальних стосунків з коханим, побудови ідеальної сім'ї. Решта цінностей і смислів подається в розповіді або фоново (*Ми їдемо всією сім'єю розважатися на дивіденди від моїх торгових точок...*), або як другорядні цілі (*Неважливо, ким я буду, де я буду жити – головне, щоб були злагода і любов у сім'ї...*).

Загальна структура розповіді найчастіше нагадує перелік бажань. Майбутнє при цьому втілюється в статичному образі мрійливого характеру. Його не планують, герой у процесі розповіді не змінюється, а просто отримує все, що хоче. Причому майбутнє відірване від теперішнього, часовий проміжок абстрактний. Прогнозовані події практично не обґрунтовуються (вони здаються очевидними: *я так хочу*) або зазначаються ті з них, що пов'язані із задоволенням та комфортом (*щоб було приємно та весело; щоб було, що розповісти внукам; щоб бути щасливою; щоб жити, задовольняючи свої примхи, і т. ін.*). Емоційне тло виключно позитивне.

Така футурологічна нарація говорить про певну інфантильність латентно залежних юнаків і дівчат, їх готовність тільки отримувати від життя та стосунків бажане, не докладаючи для цього певних зусиль. Життєвий світ цих випробуваних постає як благополучний і такий, що готовий давати, оберігати, турбуватися, нічого не вимагаючи натомість. Такими часто зображують респонденти й ідеальні взаємини з коханою людиною. Це нагадує дитячо-батьківські стосунки. Звичайно, щодо цієї групи йдеться про латентну залежність. Цікаво, як поведуться ці випробувані в разі виникнення певних перешкод і труднощів як у любовних стосунках, так і загалом у житті.

Етап ранньої юності передбачає відділення себе від батьків, початок самостійного життя. Тож любовні стосунки, що нагадують батьківські, є досить небезпечними для учасників, особливо якщо набувають форми тотальної залежності.

Тотально залежні склали групу випробуваних, у житті яких ситуація виключно позитивної взаємодії змінилася на протилежну. Такі зміни можуть бути як реальні, так і передбачувані чи потенційні (наприклад, поява в житті юнака іншої дівчини, чи його бажання розірвати стосунки, чи небажання зближуватись...). Особлива складність у разі такого розвитку стосунків полягає в тому, що кохання вже стало основою для позитивного самосприйняття і відчуття власної ідентичності. Тому, незважаючи на те, що в стосунках відбулися зміни, які тепер завдають страждань, залежні попри все намагаються їх зберегти. Адаже втрата стосунків рівноцінна втраті себе.

Основною і загальною характеристикою всіх випробуваних цієї групи є те, що майбутні події структуруються відповідно до розгортання нинішніх реальних стосунків.

Частина творів являє собою розповідь про складність теперішніх стосунків; у них детально описано болісні переживання, труднощі непорозуміння з коханою людиною (*у моєму житті з'явився хлопець, який навчив мене плакати...; я не хочу більше тих проблем, які сама собі створила, не хочу так страждати через нього...; усі мої сили на даний момент забирають стосунки з хлопцем...*). В іншій частині творів переживання, пов'язані з теперішніми стосунками, применшуються з погляду майбутнього (*я з усмішкою згадую якогось там...; як я могла страждати через нього?*).

Випробувані структурують своє життя залежно від теперішніх стосунків, але по-різному. Ми виділили чотири способи структурування майбутнього групою тотально залежних.

1. Знецінення майбутнього або неможливість його прогнозувати через невизначеність у стосунках (35% опитаних).

Я не можу писати про своє майбутнє взагалі. У моїй душі зараз така боротьба... З одного боку, я мрію про кар'єру, кар'єрний розвиток, а з другого – це любов, Він... Я знаю точно, що ще одного такого душевного болю не витримаю... Якщо Він мене покине, я бачу себе бізнес-леді. Але спочатку студенткою, заглибленою в навчання, що не думає про сім'ю і дітей... Якщо ж я з ним, то тоді відмовляюся від своєї мрії... буду в усьому себе обмежувати та всім жертвувати, як зараз...

2. Оптимістичне майбутнє, у якому все якось зміниться: раптом його ставлення стане іншим, або знову запалає вогонь пристрасті і все буде добре (35% респондентів).

3. Захисне майбутнє, в якому обов'язково з'являється рятівник, що є повною протилежністю теперішньому коханому (20% випробуваних).

Він на відміну від... буде чуйним і розумітиме мене, в усьому допомагатиме мені і моїм батькам; можливо, у мене не буде стільки пристрасті й кохання до нього, але це зовсім неважливо, головне, щоб він мене кохав і поважав.

4. Компенсаторне майбутнє, в якому юнаки і дівчата моделюють своє життя поза стосунками (10% опитаних).

Я зроблю все, щоб більше не відчувати цього неприємного болю в серці. Мені не потрібна сім'я. У житті є набагато важливіші речі. Я стану успішною і знаменитою. І колись він точно пошкодує, що так зі мною вчинив.

Знецінення майбутнього і його підпорядкованість стосункам або необґрунтований оптимізм є найбільш поширеними способами структування майбутнього у випадку тотальної залежності.

Як бачимо з наведених прикладів, розгортання майбутніх подій зазвичай відбувається через подолання труднощів теперішньої ситуації. Спільною особливістю всіх способів є те, що молода людина проблематизує в основному аспекти життя, пов'язані зі стосунками, а розв'язка найчастіше лежить поза відповідальністю автора. Головний герой не бере ніякої участі в змінах, які відбуватимуться в його житті. Усе віддано в руки долі, рятівників, ідеальних коханців. Часова локалізація пов'язана найчастіше з теперішнім та абстрактним майбутнім.

Виправданням такого стану речей в теперішньому є приписування вини або йому (*його ставлення до мене жахливе*), або собі (*усі говорять, що я дурна, що в мене немає гордості, але така я вже є*). Коли йдеться про майбутнє, то основним обґрунтуванням є те, що вони заслуговують на щастя. Випробувані ніби намагаються себе в цьому переконати.

Емоційне тло теперішнього негативне, напружене, а майбутнього – або оптимістичне, або амбівалентне.

Побудова майбутнього, в основі якого лежать не власні бажання, прагнення та переконання, а залежність від іншої людини, є досить хиткою. Тут не йдеться про власне життя. Таке майбутнє не може бути надійною опорою і правильним орієнтиром для життєвого самоздійснення особистості.

До групи *автономних* віднесено випробуваних, які вважають стосунки з коханими однією з найголовніших сфер життя, демонструють високий рівень емоційної проникливості щодо партнера, в основному задоволені тим, як розвиваються стосунки. Але на відміну від латентно залежних ровесників юнаки і дівчата цієї групи є особистісно зрілими, демонструють високий рівень розвитку ідентичності. Їхній життєвий світ не зводиться тільки до стосунків, а більш складний, різнобічний. Ціннісно-сміслові межі наративів випробуваних більш диференційовані порівняно з двома попередніми групами. Майбутнє життя моделюється навколо кількох сюжетів, які доповнюють один одного й переплітаються між собою і не є взаємовиключними (*Я дуже старанно вивчаю німецьку мову. По закінченні університету дуже хочу відвідати Німеччину. Познайомитися з традиціями, відвідати місця, про які зараз багато читаю, чую. Можливо, привезти якісь корисні ідеї для нашої держави. Звичайно, це мені хотілося б зробити разом зі своїм коханим. Здається, йому це теж цікаво...*).

Динаміка розгортання сюжету представлена у двох варіантах: через послідовне розгортання і через подолання. На відміну від попередньої групи послідовна динаміка виглядає як конкретизація життєвих завдань, як етапи реалізації головного задуму (*Моя мрія – стати перекладачем і мандрувати різними країнами. Для мене зараз важливо успішно закінчити ліцей, потім вступити до вузу. Десь на другому курсі влаштуюся на роботу за спеціальністю. Буду добре навчатися*).

Розгортання сюжету через подолання теж має певні відмінності порівняно із залежними випробуваними. Автономні респонденти, передбачаючи труднощі, планують засоби їх подолання (*Я дуже хочу вступити на бюджетну форму навчання. Адже мої батьки не можуть сплачувати за навчання. А без вищої освіти... навряд чи можна розраховувати на достойне життя. Моє головне завдання зараз – пройти ЗНО якнайкраще. Я буду дуже старатися...*).

Що стосується локалізації в часі, то майбутнє такі випробувані найчастіше планують з опорою на теперішнє. Часовий обрій при цьому не дуже віддалений. Більш конкретно вони обмірковують найближче

майбутнє (вступ до вузу, набуття професії, одруження), далекі перспективи виглядають більш абстрактно.

Емоційне тло в описах майже в усіх автономних випробуваних оптимістичне, але на відміну від сподівань латентно залежних в такого оптимізму є підґрунтя. Обґрунтування при цьому дуже різноманітні, ми їх об'єднали в чотири групи: 1) обґрунтування з опорою на власні здібності, особливості характеру, уподобання (*бо в мене це добре виходить; бо я з дитинства про це мрію; бо я дуже люблю математику; бо мені це важливо*); 2) обґрунтування, пов'язані із загальнолюдськими і суспільними цінностями (*щоб бути корисною для людей; щоб не прожити життя даремно; щоб зробити хоча б одну людину щасливою*); 3) обґрунтування, пов'язані з іншими людьми (*щоб мене поважали; щоб батьки пишались; щоб не було соромно перед внуками*); 4) обґрунтування з опорою на власне задоволення (*щоб відчувати радість і задоволення; щоб життя було яскравим; щоб було що згадати*).

Спільною характеристикою випробуваних цієї групи є те, що майже всі вони обґрунтовують свої плани і перспективи, свою позицію в передбачуваному майбутньому. Власні обґрунтування не завжди виглядають абсолютно переконливо для них самих, але свідчать про процес пошуку найбільш адекватної моделі майбутнього, усвідомлене, відповідальне ставлення до власного життя. Саме таке ставлення є внутрішньою опорою, основою для розбудови власної ідентичності, власного життєвого світу. Стосунки в такому майбутньому не сприймаються як обтяжливі, вони не знецінюють і не руйнують власний світ особистості, а вплітаються в нього як важливий складник.

Висновки. Результатом проведеного нами дослідження стало підтвердження гіпотези про наявність зв'язку між варіантами міжособової залежності в ранньому юнацькому віці і способом моделювання майбутнього життя. Отже, особливості міжособової залежності накладають відбиток на спосіб бачення молодою людиною власного майбутнього. На це вказують якісні відмінності у футурологічних наративах випробуваних з різними варіантами залежності.

У випадку латентної залежності, коли стосункам притаманна ейфоричність, коли вони насичені приємними переживаннями, в яких юнаки і дівчата перестають розуміти та відчувати себе, образ майбутнього теж набуває мрійливого змісту. Майбутнє перетворюється на ідеальний світ, у якому все прекрасно, усі бажання здійснюються, немає перешкод і нічого, крім кохання, не потрібно або є не таким важливим. Своє майбутнє випробувани цієї групи не планують і не моделюють, а переживають як емоційно насичений образ.

Зовсім інакше виглядає процес моделювання майбутнього в групі тотально залежної молоді. Найчастіше подальша життєва лінія

таких юнаків і дівчат залежить від того, як розгортатимуться їхні нинішні стосунки. А оскільки самі залежні не намагаються їх осмислити як слід, то і майбутнє в більшості випадків є невизначеним, розмитим, незрозумілим або розщепленим. Хоча досить часто трапляється магічно-оптимістична модель майбутнього, в якій усі проблеми в стосунках якимось чином вирішуються, а самі герої живуть довго і щасливо. Менш поширеними, але показовими є способи моделювання майбутнього, побудовані за принципом контрасту щодо теперішніх болісних і травматичних стосунків. Це захисні та компенсаторні моделі.

Латентно і тотально залежні юнаки й дівчата моделюють майбутнє, що не може бути опорою, внутрішнім орієнтиром саморозвитку та самоздійснення особистості. Навпаки, виділені властивості футурологічних наративів залежних (*звужені ціннісно-смыслові межі, абстрактність часової локалізації, екстернальність локусу відповідальності в подоланні труднощів, непродуктивні обґрунтування, напружене чи нереалістично-оптимістичне емоційне тло*) вказують на відсутність ресурсу в такому майбутньому для успішного проходження вікової кризи та продуктивного вирішення проблем у стосунках.

Якісно іншим є процес моделювання життєвої лінії автономними юнаками і дівчатами. Це або впевнене поетапне планування, або пошук головних орієнтирів свого життя, на які нанизуватимуться майбутні події. Саме таке ставлення до майбутнього є внутрішньою опорою, основою для розбудови власної ідентичності, власного життєвого світу. Стосунки в такому майбутньому не є обтяжливими, вони не знецінюють і не руйнують власний світ особистості, а вплітаються в нього, посідаючи там важливе місце.

Цікавим ракурсом аналізу розглянутої нами проблеми є гендерні відмінності міжособової залежності. Вони не були охоплені в рамках цього дослідження, тож становлять перспективу нашої подальшої роботи.

Література

1. *Дмитрук Ю. Ю.* Идентификация личности в супружеской паре как фактор благополучия семейных отношений : дис. ... кандидата пед. наук / Ю. Ю. Дмитрук. – М. : РАО Психол. ин-т, 2005. – 212 с.
2. *Емельянова Е. В.* Кризис в созависимых отношениях / Е. В. Емельянова. – СПб. : Речь, 2004. – 368 с.
3. *Жидко М. Є.* Особистісні чинники формування подружньої співзалежності у чоловіків : дис. ... кандидата пед. наук / М. Є. Жидко – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2006. – 236 с.
4. *Пил С.* Любовь и зависимость / С. Пил, А. Бродский. – М. : Ин-т общегуманит. исслед., 2005. – 384 с.

5. *Старшенбаум Г. В.* Аддиктология. Психология и психотерапия зависимостей / Г. В. Старшенбаум. – М. : Когито-Центр, 2006. – 460 с.
6. *Уайнхолд Б.* Освобождение от созависимости / Б. Уайнхолд, Дж. Уайнхолд. – М. : Класс, 2002. – 246 с.
7. *Хорни К.* Наши внутренние конфликты / К. Хорни ; пер. с англ. – М. : Апрель-Пресс, ЭКСМО-Пресс, 2000. – 560 с.
8. *Макушина О. П.* Психологическая зависимость подростков от родителей : дис. ... кандидата пед. наук / О. П. Макушина. – М. : РАО Психол. ин-т, 2001. – 132 с.
9. *Фролова С. В.* Психологічні чинники і динаміка формування міжособистісної залежності у жінок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук / С. В. Фролова. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2008. – 24 с.
10. *Harre R.* The rediscovery of the human mind [Електронний ресурс] / R. Harre // Virtual Faculty. – Режим доступу : <http://www.massey.ac.nz/-alock/virtual/welcome.htm>.
11. *Marcia J.* Ego identity and object relation / J. Marcia. – Washington DC : American Psychological Association, 1994. – P. 59–104.
12. *Эриксон Э.* Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
13. *Понизовский А. М.* Психологические механизмы зависимых отношений и методы психотерапевтической коррекции / А. М. Понизовский, В. Г. Ротенберг // Психологический журнал. – 1987. – Т. 8, № 2. – С. 118–124.
14. *Чепелева Н. В.* Наратив як засіб інтерпретації особистого досвіду / Н. В. Чепелева // Психологія на перетині тисячоліть : зб. наук. праць учасників п'ятих Костюківських читань. – К. : ДОК-К, 1998. – С. 484–491.

© Гавриленко Я. А.